

A Mátyás-kori visegrádi palota madártávlati rekonstrukciója

A visegrádi palota a Várhegy lábánál épült. Szabályos négyzetes alaprajzú tömbjét két oldalt a királyi kertek és a Zsigmond király által alapított obszerváns ferences kolostor épülete vették körül. A Duna mentén futó országútra néző homlokzata előtt lovastornapálya terült el.

Mátyás király és a visegrádi palota neve szorososan összeforrott a magyar történelmi tudatban. Sokat tettek ezért a reneszánsz kor humanistái, élükön Antonio Bonfinivel és Oláh Miklóssal, akik

Mátyás műveként írták le a visegrádi palotát, valamint a 20. század kutatói is: Schulek János, Héjj Miklós, Meller Péter és Balogh Jolán, akik feltárták a palota maradványait és tudományosan értékelték.

BUZÁS GERGELY

MÁTYÁS KIRÁLY VISEGRÁDI PALOTÁJA

ték műkincseit. Ám a visegrádi palota valójában nem Mátyás király műve volt, sőt rezidenciájának sem tekintette soha. Valójában egy évszázaddal korábban élt elődei, az Anjou királyok emelték, és ők

rendezték be falai között székhelyüket. Mátyásnak még visegrádi tartózkodásairól is alig van hiteles, korabeli adat. Mi a valós alapja mégis Mátyás király és a visegrádi palota kapcsolatának?

Az Anjouk, Károly Róbert és Nagy Lajos, majd egy ideig utóduk, Luxemburgi Zsigmond királyi székhelyeként Visegrádon kiépült és használt 14. századi palota 1458-ban, Mátyás trónra lépésekor már évtizedek óta üresen, elhagyatottan omladozott. A királyi udvar hosszú távolléte alatt Visegrád városa is lassan elnéptelenedett. Az ifjú Mátyást nem túlzottan izgatta ez a hely, úgy tűnik, hamarosan meg is vált tőle: a visegrádi királyi uradalmat feleségének, Podjebrád Katalinnak ajándékozta. A fiatal királyné tragikus halálával ugyan Visegrád hamarosan újra királyi tulajdonba került, ám Mátyás figyelme csak jóval később, az 1470-es években fordult felé. Korábban egyetlen itteni tartózkodása sem igazolható, 1473-ban viszont a palota melletti ferences kolostort újjraalapította, 1474-ben pedig erdélyi szászokat telepített az elhagyott városba, végül 1476 után megindult a palota felújítása is.

FEJEDELMI REPREZENTÁCIÓ

Mátyásra nagy hatást gyakorolt új hitvese, a Nápolyból 1476 végén Magyarországra érkezett Beatrix királyné. Bonfini elsősorban neki tulajdonítja azt a változást, amely az 1470-es évek derekán a királyi reprezentáció terén bekövetkezett a magyar udvarban. Mátyás – akit ifjúkorában elsősorban katonakirálynak ismertek – ezután inkább a művészetek és a kultúra mecénásaként,

A Mátyás-kori palota a Duna felől

A palota főhomlokzata a Dunáról tárult fel a gyakran hajón érkező király és kísérete előtt

A palota utcai homlokzatát díszítő címerdíszes, zárt erkély

A palota homlokzata előtt rendezett lovagi tornák díspáholyaként is szolgált a főkapu mellett emelkedő, hatalmas díszerkély, amelyet a királyi pár szobra, valamint saját és országaik, illetve híveik címerei díszítettek.

fényűző és gazdag fejedelemként kívánt kitűnni Európa uralkodói közül. E program fontos elemei voltak a palotaépítkezések, amelyek Budán, Visegrádon, Tatán, Komáromban és Pozsonyban indultak meg ezekben az években.

Beatrix szerepe mindebben aligha vitatható, ugyanakkor világosan kimutatható a király magatartásában a helyi minták követése is: Mátyás elsősorban császári elődje, Luxemburgi Zsigmond példáját kívánta utánozni, amikor Zsigmond régi várait és palotáit felújította. Az építkezési program mögött olyan politikai célok húzódhattak meg, mint a császári címért folytatott diplomáciai küzdelem. Nem véletlen, hogy a felújított palotáiban felállított cserépkályhák – más, valóban Mátyás által uralt országok és tartományok címerei mellett – ott díszelget már a vágott császári címer is.

A fejedelmi reprezentáció azonban más szempontból is egyre fontosabbá vált Mátyás számára az 1470-es évek második felétől. A nem királyi házból származó uralkodó dinasztiát kívánt alapítani. Ezért volt lényeges számára az ősi aragóniai házból származó királyné is. Terveit akkor sem adta fel, amikor Beatrix meddősége nyilvánvalóvá vált: utódául 1485-ben törvénytelen fiát, Corvin Jánost jelölte ki. Az ebben az évben elkészült visegrádi palota egyik fő mondanivalója éppen az új trónörökös dicsőítése volt. Nemcsak külön lakosztályt alakítottak ki számára a király termei mellett, de a palota belső udvarán felállított Herkules-

→

A palota királyi lakóépületének helyreállított díszudvara a Herkules-kúttal

A palota legbelső, legzártabb része volt az egykori királyi lakóépület négyzetes, belső udvaros tömbje. Az udvar eredeti, Anjou-kori árkádjait és díszkútját modernebb késő gótikus és reneszánsz szerkezetekre cserélték (balra).

→

A lernai hydrával küzdő gyermek Herkules szobra a Herkules-kútról

A palota díszudvarán álló Herkules-kút kútszobra egy mitológiai jeleneten keresztül aktuális, politikai mondanivalót közvetített: a király utódául kijelölt, törvénytelen származású fiát, Corvin Jánost dicsőítette (fent).

→

A díszudvar reneszánsz loggiaja

A díszudvar emeleti szintjén, a király és a herceg lakosztálya előtt futó, balusztrádos korláttal ellátott loggia a korabeli reneszánsz építészet egyik legmodernebb, később sok követőt vonzó megoldása volt. Építője valószínűleg a király Rómából érkezett szobrásza, Giovanni Dalmata lehetett (lent).

kút témája is a gyermek Herkules képeben megjelenő ifjú herceg győztes küzdelme volt a Habsburgokat megjelentető hétfejű Hydrával.

Építkezéseivel Mátyás azt kívánta mindenki számára igazolni, hogy ő is van olyan gazdag és művelt uralkodó, mint nagy császári elődje vagy bármelyik ősi európai királyi dinasztia sarja. A valóság azonban nem egészen így nézett ki. Mátyás jövedelmei, bár jelentősek voltak, mégis elmaradtak elődei, az Anjouk és Zsigmond bevételeitől és számos kortárs európai uralkodó gazdagságától is. Mátyás ezért arra kényszerült, hogy olcsóbb, de nem kevésbé látványos megoldásokat keressen hatalma fitogtatására. Nemcsak azért választotta építkezései színhelyéül Zsigmond egykori palotáit, hogy elődjét másolja, hanem azért is, mert olcsóbb volt egy régi palotát felújítani, mint egy teljesen újat építeni.

OLASZ MŰVÉSZEK ÉS KOLDULÓ SZERZETESEK

Mátyás építkezései a visegrádi palotában inkább látványosak voltak, mint nagy volumenűek. Új épületet – egy kis kerti villától és néhány terasztól eltekintve – nem is emelt, csak a régi épületeket újíttotta meg. Az új kutak, loggiák, erkélyek, ajtó- és ablakkeretek, boltozatok, padlóburkolatok, fűtőberendezések és tetőfedés, valamint a számos ponton elhelyezett címerek azonban éppen elegendőek voltak ahhoz, hogy a látogatók elhiggyék: mindaz, amit látnak, Mátyás műve. A gazdagság látszatát növelte a kor luxusművészetének, az itáliai reneszánsznak az alkalmazása is.

A Rómából 1480 körül Magyarországra érkezett dalmát szobrász, Giovanni Dalmata irányítása alatt dolgozó olasz és dalmát kőfaragók – köztük a már 1475 körül Magyarországra költöző firenzei szobrász, Gregorio di Lorenzo –, valamint az 1479-ben már szintén Mátyás alkalmazásában álló firen-

Hálószoba a palotában

A visegrádi palota berendezését már 1526-ban elmenekítették a török elől. A később romba dőlt épületben így csak a cseréptöredékek, vas- és üvegdarabok kerültek elő a régészeti feltárások során.

Ma a régészeti leletek és korabeli analógiák alapján készült rekonstrukciók idézik fel a visegrádi múzeumban a Mátyás-kori palota enteriőrjeit.

Balra látható a Mátyás-címeres kályha rekonstrukciója. A palotát fűtő és egyúttal díszítő cserépkályhák közül a legmonumentálisabb darabokat Mátyás országainak címerei borították. A címerek között több olyan tartományé is szerepelt, amit Mátyás valójában sohasem hódított meg. Ilyen igénycímer volt a kályhán szereplő császári címer is.

zei ácsmester, Chimenti Camicia vezetésével dolgozó olasz ácsok fontos szerepet játszottak a palota díszítésében: a palota két szökőkútja, a Herkuleskút és a Múzsák kútja, a királyi lakóépület belső udvarának emeleti, ba-

lusztrádos loggiája, a kápolna orgonaerkélye, továbbá a carrarai márványból Firenzében kifaragott szentségház felállítására és a Madonnát ábrázoló vörösmárvány lunettája, a palotaudvar és a kert toszkán jellegű teraszos átalakítása az ő művészetüket dicséri.

Ám az építkezés oroszlánrészével nem a drágán dolgozó olasz művészeket bízta meg a király, hanem a palota tőzsomszédságában álló ferences kolostor szakképzett kolduló szerzeteseit. A régészeti kutatások a visegrádi ferences kolostor gazdasági udvarán tárták fel azt a nagy kovácműhelyt és kőfaragószínt, ahol a palota építéséhez szükséges vaslatokat és kőfaragványokat előállították. Az itt működő, késő gótikus stílusban dolgozó kőfaragóműhely vezetője talán az a János testvér lehetett, akit Mátyás a palota építkezéseinek befejezése után, 1490-ben társaival együtt Visegrádról Kolozsvárra küldött az ottani obszerváns ferences kolostor építkezéseinek irányítására.

Nagy valószínűséggel hozzájuk köthető a palota királyi lakóépületének és

az azt övező kerteknek az 1483–84 körüli átalakítása a belső udvar kifejezetten kolostorkerengőt idéző földszinti, csillagboltozatos körfolyosójával, az Oroszlános udvar oszlopcsarnokával,

továbbá a kápolna és a délkeleti palotaépület kisebb léptékű felújítása is. Ugyanez a – stílusban a bécsi Stephanskirche építőpályához kapcsolódó – kőfaragóműhely dolgozott a visegrádi

A hercegi lakosztály ebédlőterme

A palota egykori lakosztályaiból csak a legkisebb, feltehetően a trónörökös herceg, Corvin János részére épített szobasor maradt fenn (fent).

A királyi magánkonyha

A palotában a középkorban több konyha is működött, amelyek a több száz fős királyi udvar étkezéséről gondoskodtak. A királyi család ellátására fenntartott magánkonyha volt az egyik legkisebb. Ma ez látható rekonstruált berendezésével (balra).

fellegvár és természetesen a visegrádi ferences kolostor korabeli felújításán is.

A palota építkezéseiben azonban más hazai mesterek is szerepet kaphattak. Az Oroszlános udvar vörösmárvány falikútját feltehetően elsősorban a sírkőszobrászatban járatos budai márványfaragó mesterek készítették 1483-ban. Az építkezéseknek még a korábbi, 1476–1481 közötti fázisában készült el az alsó fogadóudvar késő gótikus oszlopcsarnoka és az utcai homlokzat

hatalmas, címerdíszes zárt erkélye, amelyek a későbbi királyi lakóépülettől eltérő stílust tükröznék. A kőfaragók, szobrászok, ácsok mellett egy János nevű visegrádi üvegesmesterről is tudunk, aki részt vehetett a palota felújításában. Ő 1491-ben, az itteni munkák végeztével visegrádi műhelyből már Beatrix özvegy királyné unokaöccse, Estei Hippolit érsek esztergomi építkezéseire szállított ablakszemeket. Nagy üveghutájának romjai Visegrád városának központjában kerültek elő a régészeti kutatások során.

A palotakápolna reneszánsz szentségházának romjai

Az Anjou-kori palotakápolna berendezését egyebek mellett egy reneszánsz szentségházzal egészítették ki Mátyás király korában. Mátyás halála után ennek a visegrádi szentségháznak a mintájára több hasonló készült az országban Pesten, Pécsen és Nyitrán is.

Puttófej töredéke a szentségháztól

A kápolna szentségházának középrésze Firenzében készült carrarai márványból, és készen szállították Visegrádra.

VISEGRÁD JELENTŐSÉGE

A középkorban az építőmesterek az építési munkák szakmai vezetését látták el, mellettük a építkezések adminisztratív irányítását egy tisztviselő végezte. A várak, paloták munkálatainál ez a tisztviselő általában az adott uradalmat vezető várnagy volt. A visegrádi palota esetében ezt a szerepet a visegrádi várnagy látta el. Az építkezés kezdetén ezt a tisztet Piber Benedek viselte, aki nem is mulasztotta el címerét elhelyezni a palota utcai homlokzatát díszítő erkély címersorában. Piber visegrádi várnagysága mellett a királyi udvar ellátásáért felelős budai udvarbíró is volt. 1480–81 között bekövetkezett halála után korábbi helyettese, Tankházi Bálint vette át a budai udvarbírói hivatalt, amely ettől kezdve már formálisan

is magába foglalta a visegrádi váruralom feletti irányítás feladatát. Valószínűleg már Tankházi idején formálódott ki a visegrádi palota kettős építőműhelye Giovanni Dalmata és a ferences János testvér vezetése alatt. A visegrádi építkezéseket aztán Tankházi utóda, az 1484-ben hivatalba lépő Ráskai Balázs udvarbíró fejezte be, így a Jagelló-korban már elsősorban neki tulajdonították a visegrádi palota építését.

A visegrádi palota felújítása csaknem tíz év munka után, 1486 tavaszára fejeződhetett be teljesen. Rezidenciaként azonban Mátyás ezután sem használta Visegrádot. Az a néhány adat, amely itteni tartózkodásait igazolja 1484-ből, 1486-ból és 1490-ből, azt mutatja, hogy elsősorban Budáról néhány napra kiruccanva vagy Bécs felé tartva pihent meg visegrádi palotájában. Természetesen ilyen alkalmak máskor is lehettek, még ha azokról nem is maradt fenn írott forrás. A krónikás feljegyzések és az építkezések azért emellett szólnak, hogy Mátyásnak kedvelt, még ha nem is gyakori vidéki tartózkodási helye lehetett a visegrádi palota.

Mindemellett Visegrád mégis inkább annak köszönheti jelentőségét a Mátyás-kor történetében, hogy a nagy uralkodó építkezései közül ebből maradt fenn a legtöbb emlék, és ennek régészeti kutatása képes a legteljesebb képet nyújtani a Mátyás-kori királyi udvar építészeti, művészeti környezetéről, ezáltal magának

A Visegrádi Madonna

Eredetileg a szentségház oromzatdíszje volt a Madonnát ábrázoló lunettadombormű, amelyet Mátyás firenzei szobrásza, Gregorio di Lorenzo faragott már Magyarországon, a Gerecse hegységben bányászott vörösmárványból (fent).

A palotakert Anjou-kori kútjának rekonstrukciója és az egyik Mátyás-kori terasz

A palota mellett a Nagy Lajos király által kialakított gyümölcsös-kert is átrendezték 1479-ben Mátyás megbízásából. A kert közepén emelkedő, 14. századi csorgókutat meghagyták, de fölé, a hegy lábához két teraszt emeltek. Az egyiket egy részben faszerkezetű kerti villa, a másikon egy fagerendákból ácsolt pergola állt. Az ilyen teraszok a korabeli toszkán kertművészet jellegzetességei voltak, így elképzelhető, hogy tervezőjük Mátyás firenzei ácsmestere, Chimenti Camicia lehetett (lent).

a királynak a kultúráról és a hatalomról alkotott képéről is. A visegrádi pa-

lota Mátyás-kori története feltárja előttünk a király pragmatikus felfogását a

művészeti és építészeti reprezentáció politikai szerepéről, bőkezű, de mégsem pazarló, jó ízléssel megáldott mecénási tevékenységéről. Habár Mátyás nem volt kora leggazdagabb európai fejedelme, és kevés esélye volt arra, hogy a leghíresebb művészeket udvarába csábítsa, mégis elsőként honosította meg a reneszánsz művészetet Itália határain kívül, és a késő gótika új áramlatait is elhozatta hazájába. Ma Mátyás királynak – a művészet magyarországi és egyetemes történetében is oly fontos szerepet játszó – udvari művészetéről a visegrádi királyi palota falai között alkothatunk egyedül hiteles képet. ♦

